

A Dél-tiroli autonómia modell

Írta Gui Angéla

Az almás strudli és a sült kolbász illata keveredik Bozen főterén. A város napja van, és a jó üzletérzéssel megáldott németek tipikusan dél-tiroli népviseletbe öltözve kínálják a wurstot. A sört óriási hordóból csapolják, persze a borra is akad jelentkező. Ők az olaszok, akik a szőlőlé mellé inkább a sült csirkét választják, a kolbászt meghagyják német „testvéreiknek”. A zenekar folyamatosan húzza a jódlit, majd hirtelen átvált a Bona serra, signorinára. Ekkor a táncparketten is helycsere következik, a körtáncban kifulladt németek után az olaszok kezdenek el andalogni. Nincs ebben semmi furcsa, a két népnek lassan egy évszázada kell együtt élnie, s mint ahogy mondják, nem szeretik, de elviselik egymást. A békés hétköznapiak alapvetően a dél-tiroli autonómiának köszönhetőek

A modellértékű autonómia „sikerreceptje” három lényeges tényezőn nyugszik, a saját identitástudat megőrzésének akaratán, a politikai egységen és az anyaország tetterős támogatásán. Nem mellékes persze, hogy Dél-Tirol az egyik leggazdagabb régió Európában, autonómiájának köszönhetően a beszedett adó 90 százaléka helyben marad, ez azt jelenti, évente négy milliárd euróból gazdálkodhat a tartomány. A német szorgalom és spórolás az olasz temperamentummal és életkedvvel keveredve virágzó régiót teremtett. Pedig akár össze is veszhettek volna a németek és az olaszok például azon, hogy e festői tájhoz miként csalogassák ide a turistákat, akiket a régióban három-négyszázezer vendégágy vár. Ez nagyobb kapacitás, mint Görögorszáégé volt tíz évvel ezelőtt, így a két nép a konfliktus helyett megegyezett abban, hogy az eltérő munkaszokások miatt a turizmusiparban is szerencsésebb, ha az azonos nemzetiségűek dolgoznak együtt. A német vendégek jobban szeretik a német személyzetet, míg az olaszok a sajátjaikat. A német turisták korábban vacsoráznak és krumplit esznek, az olaszok később étkeznek, és inkább a tésztaféle mellett kötnek ki. Az autonómia értelmében teljes a kétnyelvűség, legalábbis annak kellene lennie. A hivatalok megnevezését, a boltok feliratait olaszul és németül is feltüntetik, és így van ez szinte minden fogyasztási cikkel.

Az utcanevekkel is ez a helyzet, de a kivétel itt is erősíti a szabályt, ráadásul nekem pechem is van. A térképemen, amelyet német ismerőseimtől kaptam, csak németül van feltüntetve az utca neve, ahová igyekszem. A Dél-tiroli Népcsoportok Intézete a Lauben utcában van, s elég sokat kóválygok, míg rájövök, hogy ez egy és ugyanaz, mint a Via de Portici, amely megnevezés csak olaszul van kiírva. Amikor Christoph Pant, a Dél-tiroli Népcsoportok Intézetének vezetőjét arról faggatom, hogy a németeknek milyen hátrányuk adódhat nemzetiségükből kifolyólag, mégis pár perc német csend következik. Ez a hosszas gondolkodás jó jel, mondom neki, mire a professzor megerősíti, hogy a politikai intézményrendszerben igazából nincsenek problémák, akadnak viszont kisebb gondok a hétköznapi életben, az attitűdökben és a mentalitásban. Kifejti, hogy a németekre és az olaszokra egyaránt szerepspecifikus magatartás jellemző, ami alatt a kisebbségi és többségi lét gyakori váltogatása értendő. A dél-tiroli németek a majdnem kizárólagosan olasz nyelvű Itáliában nemzeti kisebbségnek számítanak, Dél-Tirol regionális szintjén viszont többségben vannak, a tartomány fővárosában, Bozenben pedig ismét kisebbségi sorban. A professzor elmeséli, hogy a két háború között, a szegényebb dél-itáliai ipar betelepítésével érkezett sok olasz Bozenbe, ekkor váltak helyi kisebbséggé a németek. S bár nekik általában több gyermekük van mint az olaszoknak, ennek ellenére a természetes migráció miatt nem várható lényeges változás az etnikai arányokban, már az is örömdetes, hogy megállt a németek fogyása. „Mindez az autonómiának köszönhető - fűzi tovább Pan -, nem kétséges, hogy a békésen kialakult dél-tiroli státútum igen jó megoldás a nemzetiség kérdéseire. A dél-tiroli autonómia a területi, a kulturális és a helyi autonómia keveréke. Utóbbi értelmében a helyi

kisebbséget képviselő, megközelítőleg 18 ezres ladin népcsoportnak nemzetiségi önkormányzata van, így ők is képesek identitásukat megőrizni."

A dél-tiroli németiség szinte teljes mértékű politikai képviseletét a Dél-tiroli Néppárt (SVP) jelenti, amelynek háttérintézménye a Christoph Pan vezette központ. A párt támogatottsága tartományi szinten már hosszú évtizedek óta 55-60 százalék között alakul, az 1998-as választásokon például a voksok 56,6 százalékát szerezték meg, míg a nála jóval radikálisabb másik német párt, a Dél-tiroli Egységpárt a szavazatok 5,6 százalékát tudhatta magáénak. Ez egyrészt azt jelenti, az SVP tartományi szinten uralja a politikai hatalmat, másrészt azt is tükrözi, hogy a Dél-Tirolban élő németek 90 százaléka a Néppárttal szimpatizál. A tartományban már évek óta vezető helyen lévő SVP ugyanakkor nemcsak saját németeinek az ügyét képviseli kitartóan, hanem különböző európai szervezetekben a kisebbségek kollektív jogai és autonómiája mellett is érvel. Miután megbeszéltük Pannal, hogy az ausztriai Észak-Tirol tartománnyal közösen milyen jól működő eurorégiót sikerült létrehozni, az intézet melletti korcsmába vonulunk át kávézni. Meglepetésemre nem csak a kávé olasz, de a felszolgáló hölgy sem tud németül. Pan végig olaszul beszél vele, pedig a Kaffé és a caffè között nincs olyan sok különbség, hogy ne lehetne bármelyik nyelven megérteni. Kértem is tőle, nem zavarja, hogy olaszul kell kávéért kérnie, mire értetlenül lesögezi, ha neki kerül kisebb erőfeszítésbe az olasz használata, mint a felszolgálónak a német megértése, akkor miért akadékoskodna?

Kávézás közben Pan Ausztria anyaországi szerepéről beszél, mint mondja a háromezerezer dél-tiroli németnek azért nincs igénye önálló egyetemre, mert megszorítások nélkül tanulhatnak Ausztriában. Mintegy hétezer dél-tiroli német jár felsőfokú képzésre, 80 százalékuk Ausztriában tanul. „Ebben az értelemben szükségünk volt, van és lesz az anyaország támogatására” - hangsúlyozza Pan, aki egyébként oktató az Innsbrucki Egyetemen. Az oly sokszor mintaként emlegetett dél-tiroli autonómia értelmében az etnikai arányoknak megfelelően szükséges alkalmazni az önkormányzati tisztségviselőket, az igazságszolgáltatásban tevékenykedőket és az önkormányzati rendőrség alkalmazottait. 2002-re kell az arányosságot véglegesen elérni, jelenleg 90-95 százalékban már sikerült az etnikai összetételnek megfelelő alkalmazottakat találni. Az önkormányzati szférában még jobb az arány, ott már 98 százalékban teljesült a statútumban előírt etnikai összetétel - számol be elégedetten Christoph Pan. Az olaszok persze ezt kissé másképp látják, és néhányan fel vannak háborodva azon, hogy német nyelvvizsgát kell tenniük, ha a közszférában akarnak dolgozni. Pedig nincs mese, az autonómia statútum végrehajtási intézkedéseiben előírják, hogy a németeknek olasz, az olaszoknak német nyelvvizsgával kell rendelkezniük, amennyiben közintézményekben kívánnak dolgozni. Az olaszok és a németek megtanulják ugyan egymás nyelvét, de minőségileg rosszul beszélik - ecseteli Davide Zaffi, a kisebbségi nyelvekkel és kultúrákkal foglalkozó trentói kutatóközpont szakértője.

Szerinte ki kell mondani, hogy az autonómia a németek számára létkérdés, az olaszoknak viszont nincs szükségük rá. Nem tagadja ugyanakkor, hogyha a béke a háború megszüntetése, akkor az olaszok és a németek békésen élnek együtt. Az autonómia első éveiben az olaszok egyértelműen ellenezték a tartomány önállóságát, magyarázza Zaffi, miközben rámutat arra, hogy mára ők is megtanultak az önrendelkezési modellnek megfelelően játszani. A kutató, nem kis meglepetésemre, kritikus hangnemre váltva azt is elmondja, hogy egy demokratikus rendszerben csak erős politikai elképzeléseknek van súlya. A dél-tiroli olaszoknak pedig mintha nem lennének politikai céljai. Az a tény, hogy a tartomány gyűlésében kilenc olasz képviselő hét pártra oszlik, azt mutatja, az olaszoknak nincs valódi nemzeti érdekük. Francesco Palermo, az Európai Akadémia olasz kutatója azt vallja, a régiónak az sem tesz jót, hogy a Dél-tiroli Néppárt kvázi egypártrendszerben vezeti a régiót. A kutató jobbnak látná, ha véget érne az etnikai jellegű kormányzás, a kvóták és a kötelező identitásválasztás. Talán nem csoda, hogy ezzel a németek nem értenek egyet.

Egy felmérésből kiderült, míg a helyi olaszok 81 százaléka vélekedik úgy, hogy a társadalmi integráció feleslegessé teszi a kvótarendszert, addig csak a németek 30 százaléka gondolja ugyanezt. A németek túlereprezentáltak az autonómia intézményrendszerében - fűzi tovább a kérdés szakértője, majd kis szünet után töredelmesen hozzáteszi, hogy az olaszok pedig az állami szervekben, a rendőrségben és

a katonaságban vannak túlnyomó többségben. A dél-tiroli népcsoport hetven évvel egy idegen állam általi anektálása után demográfiai fejlődését és gazdasági erejét tekintve ismét megerősödve él. Az Osztrák-Magyar Monarchia idején a Dolomitok csúcsai között, Dél-Tirolban a lakosság mindössze 3 százaléka volt olasz, miután a tartományt Olaszországhoz csatolták és Mussolini megkezdte a betelepítéseket, a németek száma 65 százalékra csökkent. A dél-tiroli autonómiának köszönhetően azonban a német „kisebbség” fogása megállt.

A tartomány központjában, Bozenben, vagy ahogy az olaszok mondják, Bolzanóban mára az olaszok vannak többen, a város képe mégis egyértelműen német hatásról árulkodik. Az alpesi stílusban épített házak azonban körül vannak véve azzal a szörnyű, inkább Kelet-Európából ismert lakónegyedekkel, ahová a betelepített olaszokat költöztették. S ha már térségünkben tartunk, a dél-tiroli önrendelkezéshez hasonló jogokat egyébként mind Christoph Pan, mind Davide Zaffi könnyen megvalósíthatónak tartana például Székelyföld esetében. Éppen azon gondolkodom, vajon milyen indulatokat váltana ki a románokból az autonómia kérdésének a felvetése, amikor egy fiatal olasz csapat a Crispisstrasse iránt érdeklődik. Sajnos nem tudom, merre van, válaszolom németül, mire ők ironikusan utánam kiáltják, hogy ezek a dél-tiroli németek semmit nem árulnak el az olaszoknak. Le lettem tolva, de ennek ellenére látom, nem lehet olyan rossz dolog németként élni ebben a régióban, ahol nemcsak egy mintául szolgálható autonómia valósult meg, hanem a határok sem választják el egymástól a nemzettársakat.

AZ ELNYOMÁSTÓL AZ AUTONÓMIÁIG.

Az olasz fegyveres erők 1918 novemberében akadálytalanul vonultak be a már széteső Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó Tirol déli felére, majd 1919. szeptember 10-én a Saint Germain-i békeszerződés értelmében Tirol Brenneren túli részét a Salurni-szorosig Olaszországhoz csatolták. Mussolini hatalomátvétele után kormányprogrammá emelkedett a terület elolaszítása, megtiltották a Dél-Tirol név használatát, a tartományt egybeolvasztották egy másik olasz provinciával, olasz községi előjárókat neveztek ki, elbocsátották a német hivatalnokokat, megakadályozták a német bevándorlást, a német utca- és helységneveket olaszra cserélték, az oktatás és a közigazgatás nyelve az olasz lett, megerősítették a csendőrséget. 1934-ben az olaszosítás második fázisaként Mussolini felszólította a milánói és piemonti nagyipart, hogy létesítsenek fióküzemeket Bolzanóban.

Mindez több ezer olasz család betelepülésével járt, miközben a dél-tiroliakat az új munkahelyeken nem alkalmazták. 1921-től 1939-ig a terület olasz lakosainak száma négyszeresére nőtt. A második világháborút követő párizsi béketárgyaláson Olaszországnak sikerült keresztülhúznia azt a német javaslatot, hogy Dél-Tirol lakossága népszavazáson döntsön, melyik államhoz tartozzék. Az 1946-os Gruber-De Gaspari-egyezmény autonómiát adott ugyan Dél-Tirolnak, de az olasz kormány ennek gyakorlati alkalmazását megakadályozta azzal, hogy egyesítette az olasz többségű Trient (Trentino) tartománnyal, és létrehozta a Trentino-Alto Adige igazgatási egységet.

Az olasz elnyomás folytatódott, miközben megkezdődött a német kivándorlás, akik maradtak, azok robbantásos merényleteket hajtottak végre, összesen 19 halálos áldozatot követelve. Az osztrák kormány ezzel egy időben az ENSZ elé vitte a dél-tiroli autonómia kérdését, 1960-1961-ben a szervezet olasz-osztrák tárgyalásokat sürgető határozatokat hozott. Hosszas huzavona után 1972-ben életbe lépett egy új autonómia-statútum, a tulajdonképpeni önrendelkezés azonban csak 1992-ben kezdődött el. Ennek értelmében létrejött a Trient és Bozen provinciákat magában foglaló Trentino-Dél-Tirol régió, amelyben minden nyelvcsoporthoz tagjai - így a ladinok is - jogegyenlőséget élveznek. A német minden közhatalomban hivatalos nyelvként, az olasz nyelvvel egyenértékű lett. Megvalósult egy etnikai arányossági rendszer, amely a három nyelvcsoporthoz mindegyikének a lakosság arányának megfelelően lehetővé teszi a közalkalmazotti pozíciók betöltését. Mind a három nyelvcsoporthoz anyanyelvű óvodák és iskolák állnak rendelkezésére.

írta Gui Angéla

Forrás//: Magyar Nemzet